

TARİH PERSPEKTİFİ İÇERİSİNDE PONTUS OLAYI: YAKIN TARİHİMİZE VE GÜNÜMÜZE ETKİLERİ

Dr. HAMİT PEHLİVANLI

GİRİŞ

Bugün Yunanlılar tarafından siyasî platformda bir mesele olarak gündeme getirilen Pontus meselesinin tarihî gelişimini inceleyerek konuyu izaha çalışalım. Eski çağlarda kurulan Pontus Devletinin Rumluk ile Yunanlılık ile ne derece ilişkili olduğunu inceleyelim. Önce Pontus adı nereden gelmektedir?

Eski çağda Grekler Karadeniz'e "deniz" manasında "pontus" adını vermişlerdir. Karadeniz'in güney sahillerine de aynı isim verilmiş ve bölge sakinlerine de Pontuslu denilmiştir¹. Tarihî Pontus Krallığı ise M.Ö. 301 yılında Pers Satrapı'nın oğlu Mithridates I tarafından "Pontus Krallığı" olarak kurulmuştur. Son kralları Mithridates VI Evpator zamanında devletin sınırları en geniş seviyesine ulaşmıştır. Bu kralın yayılcı siyaseti sonucu Ege adalarına hatta Yunanistan'a kadar geçmesi, Roma ile Pontus Devleti'ni karşı karşıya getirdi. General Pompeius (Pompey) idaresindeki Roma orduları M.Ö. 66'da Pontus ordusunu bozguna uğratarak bu devlete son vermiş oldular. Pontus toprakları paylaşılarak bir bölümü Bithynia'ya bağlandı. (Pontus-Bithynia Eyaleti) Galatia Kralı Dejotorus'a bağlanan topraklar ise Antonius zamanında Polemonlar'a verildi. (Polemon Pontus'u), Polemon II'nin Krallığı da Neron tarafından Galatia-Kapadokya Eyaletine bağlandı. Ve böylece krallık tamamen ortadan kaldırılmış oldu. (M.S. 64 veya 63)².

Tarihî Pontus Devletinin mirasına sahip çıkmak isteyen ve 19. yy sonlarından itibaren yeniden diriltilmeye çalışılan Pontus Devleti'nin veya Pontusluların bugünkü iddia sahipleriyle alakası nedir? Yani gerçekten tarihî Pontusluların, Yunanlıların iddia ettiği gibi Yunanlılıkla, Hellenlikle ilgisi var mıydı? Varsa ne derecedir? Bu sorunun veya soruların cevabını Stefanos Yerasimos'tan öğrenelim! "... bunların büyük bölümü Ortodoks Hıristiyan idiler,

¹ P. Minas Bıjškyan, Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası, (1817-1819) (Çev. ve notlar: Hrand D. Andreasyan), İstanbul 1969, s. 1.

² G. Roger Edwards, Encyclopedia International, vol: 14, p. 509-510, University Museum University of Pennsylvania; Büyük Larousse, cilt. 18. s. 9504-9505, Bıjškyan, age. s. 8-9; "Pontus", Türk Ansiklopedisi, 27. c. Ankara 1978, s. 87; "Pontus", Encyclopedia Britannica, vol. 18, Chicago, 1957, p. 213.

yani Ermeni değildiler. Ama o dönemde Ortodoksların Yunanlı olduklarını söylemek güçtür... Bu Ortodoks Hıristiyan nüfus kilise ile yeni burjuvazinin birlikte yürüttükleri çabaların etkisi altına girecek ve kökeni ne olursa olsun Anadolu'da yaşayan Türkçe ya da Rumca konuşan bütün Ortodoks Hıristiyanlar gibi Yunan ulusuna ait olma duygusunu benimsemeye başlayacaktır.”³

I – PONTUS MESELESİ: ORTAYA ÇIKARILIŞI VE GELİŞEN OLAYLAR

A. PONTUS MESELESİ NEDİR?

Pontus Meselesi Tanzimatın gayri müslimlerle ilgili hükümlerinden faydalanılarak ortaya atılmıştır⁴. Pontusculuk 19. yy sonlarında özellikle İngiltere, Fransa, Rusya ve ABD tarafından zaman zaman ve gerektiği kadar destek bulan, Yunan Megali İdeasının bir uzantısı olarak Doğu Karadeniz kıyılarındaki kurulması planlanan bir devletin doğuşunu hazırlamak için başvuru alan her türlü faaliyet (siyasî, askerî, dinî, etnik kışkırtma, kültürel v.s.) olarak tanımlanabilir.

Pontus meselesi Yunanlılar ve Batılılar için başka, başka manalar ifade etmektedir. Zaman, zaman ve icabettiği kadar desteklenen “Pontus Meselesi”, batılılar için Yunanlıların anladığı manadan çok, Türkleri dünya kamuoyu önünde zor durumda bırakmak, siyasi alanda sıkıştırmak için harekete geçirdikleri, Yunanlıları da bu oyunlarına alet ettikleri bir siyasi meseledir. Stefanos Yerasimos’un deyimiyle Pontus Meselesi “... dönemin büyük göçleri tarafından Ortadoğu politikasında doğurduğu, zaman, zaman önemli sonuçlara rağmen oldukça önemsiz (marjinal) bir olay”dır. Yine Stefanos Yerasimos olayın fazla önemli olmayışını şu şekilde izah etmektedir.”... arşivlerde Pontus belgeleri ayrı bir başlık altında sınıflandırılmamıştır. Nitekim bu olaylarla ilgili belgeler Türkiye, Kafkasya, Yunanistan v.b. dosyalara dağılmış durumdadır.”⁵

Türkler ve Yunanlılar arasında mesele olan ve üzerinde hak iddia edilen Pontus ülkenin sınırlarının içine hangi Türk şehir ve kasabaları sokulmak isteniyordu. İstanbul’da yayınlanan Patris Rum gazetesinin (17 Ocak 1919’da) yazdığına göre Paris’te bulunan bir Rum heyetinin kurmayı hayal ettikleri Pontus Cumhuriyeti’nin sınırlarını gösteren ve ilk defa Paris’te bastırılan harita-göre şu şehirler sınırları içinde gösteriliyordu: Trabzon, Giresun, Ordu,

³ Stefanos Yerasimos, Pontus Meselesi (1912-1923), Toplum ve Bilim, 43/44 Güz 1988-Kış 1989, s. 34.

⁴ M. Abdülhalûk Çay, İhanet Şebekeleri, Türk Kültürü, Yıl: XX-Sayı 227, Ankara 1982, s. 312 (52).

⁵ S. Yerasimos, agm. s. 33.

Canik, Sinop, Gümüşhane, Şarki Karahisar, Tokat, Amasya, Çorum, Yozgat sancaklarının tamamı, Erzurum vilayetinin İspir ve Bayburt kazaları, Erzincan Sancağı'nın Refahiye ve Kuruçay kazalarının tamamı, Sivas vilayetiyle, Koçgiri, Hafik, Yenihan kazaları kısmen, Kastamonu vilayetinin Tosya, Taşköprü kazalarının tamamı, İnebolu kazasını kısmen içine alıyordu. Hayali ülkenin başşehri olarak da Samsun gösterilmektedir. Ülkenin yüzölçümü 70.000 km². olarak kabul edilmektedir⁶.

B. OLAYLARIN ORTAYA ÇIKIŞINDA ROL OYNAYAN UNSURLAR VE BAZI GELİŞMELER

Pontus hareketlerini Mütareke (30 Ekim 1918) öncesi ve sonrası diye iki ana bölüme ayırabiliriz. Pontus olaylarının patlak vermesinin kökeninde Balkan Savaşı yer almaktadır. Zira ekonomik gücü eline geçiren ve siyasi teşkilatlanmayı gerçekleştiren Rumlar, devlete başkaldırma safhasına gelmişlerdir. Savaş öncesi seferberlik ilan edilmiş ve Rumlarda diğer bütün ülke vatandaşları gibi askere çağrılmışlardır. Askere gitmek istemeyen Rumlarca bu çağrı hoş karşılanmamış ve ilk çete gruplarının da kurulmasına zemin hazırlanmıştır. Silah altına alınan Rumlar silahlı veya silahsız gruplar halinde köylerine dönmeye başlamışlardır. Ancak köylerde serbestçe yaşamaları mümkün olmadığından köylerin civarında yaşamaya ve yine ailelerine yardım etmeye başladılar⁷.

Seferberlik emrine karşı çıkan veya askerden kaçan Rumların kurduğu Pontus çeteleri Müslüman nüfusu azaltmak için rastladıkları müslümanları öldürmeye, müslüman köylerini yok etmeye ve yakmaya başlamışlardır. Rum çetelerinin diğer hedefleri Türkiye'yi zayıf düşürmek, üzerlerine kuvvet çekecek düşmana dolaylı destek sağlamak, ordumuzu arkadan vurmak ve nihayet yöredeki Rum varlığını ispatlayarak Türkiye'nin yenilmesi halinde Pontus emellerini gerçekleştirmektir⁸. Balkan Savaşı yıllarında fazla açığa çıkmayan hareket I. Dünya Savaşında iyice belirginleşmiştir. Pontuscular bu savaşta her ne kadar emellerine ulaşamadılarsa da mütareke ve onu izleyen Yunanlıların Anadolu harekâtından ümide kapıldılar⁹.

⁶ Abdülhâluk Çay, a.g.m.; s. 312, Mustafa Balcıoğlu, Milli Mücadele'de Merkez Ordusu, s. 100-101; Balcıoğlu, "Birinci Dünya Savaşı Sırasında Karadeniz'de Rum Faaliyetleri ve Sivil Tepki", OTAM, Sayı: 4, Ankara 1993, s. 91; Dimitri Kitsikis, Yunan Propagandası (Çev. belli değil), s. 30; Tayyip Gökbilgin, Millî Mücadele Başlarken, I.C., Ankara 1959, s. 34.

⁷ Yerasimos, a.g.m.; s. 36, Balcıoğlu, agt. s. 103-153 ve agm. s. 93.

⁸ Sabahattin Özel, Milli Mücadele'de Trabzon, Ankara 1991, s. 33.

⁹ Yerasimos, a.g.m.; s. 36, Balcıoğlu, a.g.t.; s. 103-153.

Rumlar, I. Dünya Harbi'nde Türkleri arkadan vurdular, Ruslara casusluk yaptılar ve cephe gerisinde aktif casusluk yaptılar. Rusları Samsun'a davet ettiler. Buna karşılık Ruslar onlara bolca silah ve cephane verdiler¹⁰.

Rumların, Trabzon ve Samsun'a devamlı çete silah ve erzak çıkardığını duyan yöre halkı Kuvay-ı Milliyeye katılmaktan başka çare kalmadığına inanmıştır. Batum'da Rum gönüllüleri toplanıyor, Rumiye Gölü'nden Karadeniz kıyılarına kadar Ermeni ve Rumlar fiilen silahlanıyorlardı¹¹.

Olaylar hemen, hemen aynı ile Kuzey Anadolu'da ve Karadeniz sahili boyunca da kendisini göstermektedir. Rum halkının fazla bulunduğu diğer bölgelerde olduğu gibi Türkiye'nin çöküşü, 1918 Kasım ayından itibaren burasını da şiddetli karışıklıklara sürüklemiştir. Müslüman ve Hıristiyanların çatışması birkaç hafta ara ile yüzlerce kişinin ölümüne sebebiyet vermiştir. Osmanlı makamları büyük yerleşim merkezlerinin dışında nizamı ve asayişini sağlamakta kesinlikle acizdirler. Kırsal kesime ve ülke içine giden yollar kanun kaçağı çetelerin elindedir¹².

1. İç Unsurlar:

Pontus olaylarının ortaya çıkarılışında dinî müessese ve din adamlarının rolü en başta gelmektedir. İstanbul'daki Rum Patrikhanesi Pontus Devleti kurma teşebbüsünde öncü rol oynayan kuruluşlardan birisidir. Pontus ile alakalı ilk kuruluş Rahip Klematyos tarafından gerçekleştirilmiştir. Klematyos Amerikalı ve Rum asıllı bir göçmendir. 1904 yılında İnebolu'da manastır denilen tepede ilk Pontus teşkilâtını gerçekleştirmiştir. Bu teşkilata bağlı olanlar ayrı, ayrı çete teşkilatı kurmuşlar ve Karadeniz bölgesini silah deposu haline getirmişlerdir¹³. Yüksek dereceli Ortodoks papazları, bilhassa Amasya metropoliti Germanos ve Trabzon metropoliti Chrysantos çetelere cesaret vermekte ve davalarını uluslararası merciler önünde savunmaktadırlar. Amerikalı misyonerlerin desteği ile asrın başında kurulmuş ve o zamandan beri muhtar bir "Pontus Devleti" fikrine kendini adamaktan geri kalmamış olan "Pontus Komitesi" fikrine kendini adamaktan geri kalmamış olan "Pontus Komitesi" bütün bu kışkırtmaları idare etmektedir. Gazeteler ve propaganda broşürleri yayınlamakta, sloganlar atmakta, kongreler tertip etmekte, Düvel-i muazzamanın diplomatlarını girişim yağmuruna tutmaktadırlar¹⁴.

¹⁰ Balcıoğlu, a.g.t.; s. 104.

¹¹ Mesut Çapa, Pontus Meselesi: Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele, Ankara 1993, s. 8.

¹² Paul Dumont, M. Kemal (Çev. Zeki Çelikkol), Ankara 1993, s. 14-15.

¹³ M. Kemal Atatürk, Nutuk II. Cilt, s. 424; Mahmut Koloğlu, Anadolu'nun Milli Devleti Pontus (b.y. ve t.yok) s. 236; Balcıoğlu, a.g.t.; s. 101; Balcıoğlu, a.g.m.; s. 92.

¹⁴ Paul Dumont, Mustafa Kemal (Çev. Zeki Çelikkol) Ankara, 1993, s. 14-15.

Patrikhane ve din adamlarının dışında, Pontus Meselesinin teşkilatlanıp gelişmesinde ülke içindeki kuruluşların başında Merzifon Amerikan Koleji gelmektedir. Merzifon Amerikan Koleji bünyesinde gizli olarak Rumlar tarafından "Rum İrfanperver Cemiyeti" ve "Orpheus" adlı bir musiki cemiyeti kurulmuştur. Daha sonra bunlar 1904 yılında "Pontus Cemiyeti" adı altında birleştiler. Cemiyet, "Pontus" adı ile bir de gazete çıkardı¹⁵.

Pontusculuk hareketini desteklemek, bölge ve bölge dışında terör olayları çıkartmak için daha başka cemiyetler de kurulmuştur. Bunlardan "Müdafaa-i Meşruta" 1908'de kurulmuş bir ihtilal komitesidir. Anadolu'da Ünye, Fatsa, Kavak, Havza, Bafra, Çarşamba, İnebolu, Sinop, Ürgüp ve Tokat gibi şehirlerde şubeler açmıştır¹⁶.

Ayrıca "Mukaddes Anadolu Rum Cemiyeti" adı altında başka bir terör örgütü de kurulmuştur. Samsun'da Rumlar tarafından kurulan diğer cemiyetler ise şunlardır: 1. Samsun Rum Muhacirin Cemiyeti. 2. Pontus İdman Kulübü, 3. İrfanperverler Kulübü. 4. Rum Teceddüt ve İhya Cemiyeti¹⁷. Yine İnebolu ve Kastamonu'da güya yerli Rum muhacirleri için kurulan "Rum Muhacir Cemiyeti İnebolu Şubesi"nin gizlice Pontus Cemiyeti haline getirildiği, silah cephane aldığı ve Pontusluk için gelecek göçmenler için çalıştığı ve para yardımlarında bulunduğu sezilmiş ve öğrenilmiştir¹⁸.

2. Dış Unsurlar

Ülke içinde Pontusculuk davası güden çeşitli kişi ve kuruluşlar ile bunlara yardımda bulunanların dışında bir de ülke dışından bu davaya yardım ve destekte bulunanlar vardır.

a) Yunanistan: Devletlerin başında, kurulduğu günden bu yana Türklerin ve dünyanın gündeminde kalmayı başarabilen Yunanistan bulunmaktadır. Yunanlılar, mütareke sonrası bölgeye serbestçe girip çıkan Yunan harp ve ticaret gemileri aracılığı ile bölge halkını silahlandırıyorlardı. 1919 yılı içerisinde Giresun Pontus Komitesinin ileri gelen adamlarından Mavridiye biraderler adına İstanbul'dan gelen tüccar eşyası ile dolu sandıklar içinden cephane, sözkonusu kişilerin yazıhanesinde yapılan aramada da iki sandık top mermisi

¹⁵ Kenan Esengin, Milli Mücadele'de Hıyanet Yarışı, Ankara 1969, s. 196, Nuri Yazıcı, Milli Mücadelede Pontuscu Faaliyetler 1918-1922, Ankara 1989, s. 39-45.

¹⁶ Kenan Esengin, Milli Mücadelede Hıyanet Yarışı, Ankara 1969, s. 196, Hamit Pehlivanlı, Tedkik, Heyetleri, s. 8 Koloğlu, a.g.e.; s. 237, Balcıoğlu, a.g.t.; s. 101, Balcıoğlu, a.g.m.; s. 92.

¹⁷ Yazıcı, a.g.e.; s. 39-45, Özel, Milli Mücadelede Trabzon, Ankara, 1991, s. 30-32.

¹⁸ Nurettin Peker, İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri, İnönü, Sakarya, Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi, Deniz ve Kara Harekâtı ve Hatıralar, İstanbul 1955, s. 137.

çıkmıştır. Yunanistan'dan özel şekilde gelen subaylarca da bölgede oluşturulan Rum çetelerinin eğitimi yaptırılıyordu. Yunanistan, merkezi İstanbul Beyoğlu'nda bulunan "Pontus Merkez Cemiyeti" ile işbirliği halinde bölgeye heyetler göndererek kitlesel bir ayaklanma için şartlar oluşturulmaya çalışılıyordu¹⁹.

Yunanlı Miralay Aleksandr Simraki İstanbul'a gelerek Yunan elçiliğinde, Yunan gizli zabıtasının İstanbul teşkilatına memur olmuş ve işe başlamıştır. Bu adam yanındakilerle birlikte ve bir torpido ile Pontus Cumhuriyeti hükümetinin jandarma teşkilatını tensik etmek üzere Trabzon taraflarına hareket edecektir.²⁰

b) Amerika Birleşik Devletleri: Pontus ayrılıkçı hareketinin teşvikçilerinden biri de Amerika Birleşik Devletleridir. Yunan ve İngilizlerden farklı olarak Amerika Birleşik Devletleri askerî yardımdan çok misyonerleri aracılığı ile dinî propaganda ve siyasi alanda destek sağlamaya çalışmıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi bilhassa Merzifon Amerikan Koleji bu işlerde başı çekiyordu. Nitekim Ocak 1919'dan itibaren müttefikler tarafından bölgeye gönderilen subaylar, Amerikan Koleji misyonerleri, Samsun'daki Tabacco Co şirketinin memurları Hristiyan eşrafla birlikte bölgeye dış müdahale sağlamaya çalışılırsa da Amerika ve İngiltere temkinli davrandılar. Müdahale isteğinin gerekçesi Rumların katledilmesi idi. Ama asıl katliam yapanlar Rumlardı²¹.

c) İngiltere

Osmanlı Devleti'nin parçalanarak yıkılması hususu, bilindiği gibi İngiltere'nin dış politikasında önemli bir yer tutmaktadır. Pontus meselesine çok ciddi olarak sarılan Yunanistan'ın en büyük teşvikçisi hatta bu işi başlatıp Yunanlıları ileri sürenlerin İngilizler olduğu şüphesizdir. Bu bakımdan Pontus olaylarının hemen her safhasında İngiliz siyaset adamlarını ve askerlerini görebiliriz. Mütareke sonrası Karadeniz bölgesinde bazı yerlere çıkarılan İngilizler boş durmayıp hemen Pontus fikrine kapılan yerli işbirlikçilerle temasa geçip faaliyetlere başlamışlardır. Nitekim İngiliz temsilcisi Salter Metropolit Germanos'un başkanlığında bir örgüt kurdu. Germanos çete başlarını Samsun piskoposluğunda bir araya getirerek örgütün Samsun, Bafra, Çarşamba, Ünye, Fatsa, Tokat, Niksar, Merzifon, Hava, Erbaa, Ladik, Amasya ve Vezir-

¹⁹ Balcıoğlu, a.g.t.; s. 106-107, Yazıcı, a.g.e.; s. 82.

²⁰ Tayyip Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken, c. II, Ankara, 1965, s. 200.

²¹ Balcıoğlu, a.g.t.; s. 106-107.

köprü bölgelerinde teşkilatlanmasını kararlaştırmışlardır. Pontus ayaklanmasında en kuvvetli direniş adı geçen bölgelerde olmuştur.²²

İngilizlerin, Karadeniz kıyılarına çıkıp bazı yerleri işgal etmeleri Pontusculara moral kaynağı olmuştur. İngilizleri gören yerli Rumlar şırmarmakta ve tecavüzkâr davranışlara başlamaktadırlar. Bir raporda bu konuda şöyle denilmektedir. “9 Mart 1919’da ikiyüz kişilik bir İngiliz müfrezesinin Samsun’u ve 30 Mart’ta Merzifon’u işgal etmeleri Pontuscu çetelerin tecavüzlerini ve faaliyetlerini arttırdı”²³.

“...Pontus hülyası peşinde koşanlar Karadeniz sahillerine Rum göçmenleri namı altında silahlı çeteler çıkarıyor ve kontrol bahanesi ile iskelelerimize uğrayan İngiliz gemileri bu işleri destekliyordu. Hatta uğradıkları iskelelerde dışarı çıkarak temaslar yapan Miralay Rawlinson Erzurum’a, Binbaşı Smith Trabzon’a, Yüzbaşı Silayt Kastamonu’ya gelerek silah ve kamaları toplamak, Ermeni ve Rumlarla gizli işleri konuşmak suretiyle onlara yardım ediyorlardı.” “Sinop’un tabii liman oluşundan dolayı düşman gemileri uğruyorlar. Fırtına geçinceye kadar limanda kalıyorlarsa da, daha ziyade İnci Dünya Savaşında içerilere gönderilen Rumların mütarekeden sonra geri dönenlerinin durumlarını kontrol ve yardım bahanesi ile bu harp gemilerinden veya yolcu vapurlarından karaya çıkan sivil memurlar gizlice Pontus teşkilatını hazırlıyorlardı.” “İngilizler İnebolulu Pontuscuların daveti üzerine Rumlarla meskûn Patriyos Mahallesinde Rum kızları ve kadınlarının hizmet ettiği içkili, çalgılı ziyafetler çekiyorlar ve Türkler aleyhine nümayiş yapıyorlardı”²⁴.

d) Fransızlar:

İngiltere gibi Fransızlar da boş oturmuyor çeşitli yerlerde yaptıkları gibi Sinop’ta da Katolik kilisesinin onarımı gerekçesi ile oraya gelip Rumlarla temas ediyorlardı”²⁵

3. Bölgede Rum Nüfusu Arttırma Faaliyetleri:

a) Dışarıdan Göçü Teşvik Teşebbüsleri ve Göçler:

Pontusçular Karadeniz bölgesinde yeterli çoğunluğa sahip olmadıklarının farkındaydılar. Kurulan ihtilâl cemiyetleri, dini kurumlar ve din adamları, batıların desteği ile Osmanlılardan kurtulmak ve bağımsız bir devlet kura-

²² Balcıoğlu, a.g.t.; s. 107.

²³ Gotthard Jaeschke Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri (Çev: Cemal Köprülü), Ankara 1986, s. 103.

²⁴ Nurettin Peker, a.g.e.; s. 38-40.

²⁵ Nurettin Peker, a.g.e.; s. 41.

bilmek için her türlü faaliyetin yanında bölgeye dışarıdan göçmen getirmek suretiyle nüfuslarını arttırmaya çalışıyorlardı. “Pontus havalisinde pek az olan Rumları çoğaltmak için Rusya’da mütemekkin ve bolşevik idaresinde yaşayamayan Rumları vapur, vapur Samsun havalisine ihraca ve bizim arazimizde iskâna başladılar. Aynı zamanda böyle hariçten doldurma suretiyle İslâm kesafetine yetişmek mümkün olamayacağı tabii olduğundan çeteler artık bila-perva ve açıkça İslam kesafet-i kahiresini izale için rast geldikleri İslamları ifnaya ve İslâm köylerine baskınlar yaparak katliamlar yapmaya başladılar. Çetelerin mezalimine sahne olan yerleri “kaza”lara göre oniki mıntıkaya ayırıyoruz: Bu mıntıkların sırasıyla isimleri şunlardır. Bafra, Samsun, Çarşamba, Terme, Amasya, Merzifon, Köprü, Ladik, Gümüşhacıköy, Havza, Tokat, Erbaa, Zara kazalarıdır”²⁶.

1918 yılının sonlarından 1919 yılı ortalarına kadar geçen zamanda Trabzon’a çok sayıda Rum göçmeni geldi. Trabzon İngiliz müessili, valiliği ziyaret ederek, Batum’da bulunan 500 kadar Rum ailesinin Trabzon’a döneceğini haber verdi. Vali geçim sıkıntısı yüzünden bunların dönüşlerinin uygun olmayacağını söyledi. Yunanistan göçmen işini çok yönlü yürütüyordu. Mütarekenin ilk altı ayında, yerli Rumlarla birlikte çoğu silahlı olmak üzere Trabzon’a 8000’i aşkın Rum göçmeni gelmişti. Giresun’a ise Eylül 1919’a kadar gelen Rum göçmen sayısı 525 kişi idi. Bunların bir kısmı yerli Rumlardı. Göçmen Rumları kabul etmeme hususunda Giresun’un daha kararlı bir tavır vardır. Rusya limanlarından kalkan küçük bir Ukrayna vapuru, yolcuları arasına 71 Rum’u da almış ve bunları Giresun’a çıkarmak istemişse de Giresunlular buna izin vermemişlerdir²⁷.

Pontuşçular, bölgedeki Rum nüfusunu arttırabilmek için “Rum Muhabirin Cemiyeti” adında ayrı bir cemiyet kurarak Yunanistan ve Kafkasya’dan bölgeye Rum halkı çekebilmek için yoğun bir propagandaya girişmişlerdir²⁸.

Venezelos’un 200.000 Rumu Karadeniz kıyılarına yerleştirmek üzere gönderceğinin duyulması halkı sinirlendirmiştir. Sohum ve Kars civarında 200.000 Rumun bolşeviklik bahanesi ile Karadeniz sahillerine yerleştirilmek istenmesinin halkı galeyana getireceği mıntika komutanı Osman Bey tarafından 7 Şubat 1920’de ilgililere bildirilmiştir. Bu bilgi üzerine Ali Rıza Paşa kabinesi Dahiliye Nezareti, 11 Şubat 1920 tarihli telgrafında, bolşeviklerin muvaffakiyeti ile Rumların Karadeniz kıyılarına yerleşme ihtimallerine karşı yetkililerin müteyakkız bulunmalarını bildirmiştir. Ona göre bu göçün arkası kesilmeyecek-

²⁶ Pontus meselesi, II. Kısım, Ankara 1338, s. 2.

²⁷ Mesut Çapa, Pontus Meselesi, Trabzon ve Giresun’da Milli Mücadele, Ankara 1993, s. 13-14.

²⁸ Çay, a.g.m.; s. 313.

ti. Hatta Yunanistan'dan da gelecekti. Böylece Karadeniz kıyılarında kurulacak Pontus hükümeti için İtilafçıların planı gerçekleşecekti²⁹. Karadeniz vilayetleri Rumlarının gizli cemaat teşkilatı gerek patrikhane, gerekse diğer düşman teşkilatlarından bazı isteklerde bulunmuşlardır. Türklerin sürekli baskıları ile Karadeniz kıyılarındaki nüfuslarının gittikçe azaldığını bununla beraber sanat ve ticarete hakim olarak Türkleri fakir ve borçlu düşürdüklerini ve Türklerin bolşevik olmaları ihtimali karşısında Doğu Karadenizde tampon olacak bir pontus hükümeti kurulması ve bu hükümet için silah, cephane, para gönderilmekle kalmayıp teşkilatçı elemanlar, subaylar yollanmasını ve Hıristiyanlardan boşalmış gayri menkullere yerleştirilecek Rum göçmenlerinin arttırılmasını istemişlerdir. Trabzon ve çevresinde Rum nüfusu çoğaltmak için yoğun bir göçmen faaliyeti başlatıldı. Bu hususta Yunanistan ve İngilizlerin büyük yardımları olmuştur. Rum cemiyetleri de her türlü çabayı göstermişlerdir. Trabzon vilayetindeki Rumların azınlık olduğu ve arzu ettikleri devleti kurmak için yeterli olmadıklarını görünce patrikhane, Rusya'daki Rumlar arasında propaganda yaptırmaya başlamıştır. Para ile ikna edip, geçici olarak birçok Rumun Trabzon'a göç etmesini sağlamıştır³⁰.

Dışarıdan yabancı Hıristiyanlar getirip Samsun'a yerleştiriliyordu. Bütün Hıristiyanlara Rum denildiği, Rumlar da Yunanlıların Anadolu'daki bir kolu sanıldığı için nereden gelmiş olursa olsun bölgede ne kadar çok Hıristiyan olursa o kadar çok Rum, ne kadar çok Rum olursa o kadar çok da Yunan asıllı insan bulunmuş oluyordu. Anadoluyu ele geçirmek isteyenler de bu bilgisizlikten ve yanlış düşünüşten alabildiğine yararlanıyorlardı. Altı yılda dışarıdan getirilen Hıristiyanların toplamı otuzbin kadardı³¹.

b) Yunanlıların Nüfus ile İlgili İddiaları ve Gerçekler

Karadeniz bölgesinde bir Rum Pontus devleti kurmak için faaliyette bulunan Rumlar bölgede yeterli nüfus çoğunluğuna sahip olmadıklarını bilerek çeşitli tedbirler almışlardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bölgede Rum nüfusu arttırmak için dışarıdan Rum olsun olmasın Hıristiyan nüfus ithaline hız verdikleri gibi, kendi nüfuslarının çokluğunu ispat için gerçeklere dayanmayan mübalağalı nüfus istatistikleri yayınlıyorlardı. İlk önce C.G. Constantinides'in başkanlığında Kasım 1918'de Marsilya'da toplanan kongrede alınan kararlar gereği ilan edilen rakamlar, Rum nüfusla ilgili tartışmaların başlamasına ve hatta uluslararası toplantılarda da kaynak olarak gösterilmesine sebep olmuştur. Bu kongrede 1.500.000 Ortodoks Pontuslu Rumun himayesi-

²⁹ Nurettin Peker, a.g.e.; s. 136-137.

³⁰ Çapa, a.g.e.; s. 12.

³¹ Mahmut Goloğlu, Anadolu'nun Milli Devleti Pontus (baskı tarihi ve yeri yok), s. 237.

nin İtilaf Devletlerinden istirham edilmesi kararına varıldı. Hazırlanan raporda “Komnen İmparatorluğu’nun olan bu memlekette halkın çoğunluğu hala Rumca konuşmakta olup Rum adet ve geleneklerini muhafaza etmektedir” denilmektedir. Devamında artık Türk zulmünün sonunun gelmiş olduğundan bahsedilmektedir. Ancak bu rapor eline ulaştınca Arnold Toynbee buna şu notları eklemiştir. “Bu muhtırada ileri sürülen istatistik ve hudutlar hayal mahsulüdür”³².

Rumların yayınladıkları nüfus istatistikleri ve iddiaları hususunda Dimitri Kitsikis “Yunan Propagandası” adlı eserinde şunları yazmaktadır:

“Birinci Dünya Harbinden önce burada 800.000 Rum, 450.000 Müslüman ve 750.000 de Kürt, Ermeni, Acem, Laz, çeşitli hıristiyanlar, biraz Musevi ve pek az da olsa Avrupalı olmak üzere iki milyonluk bir nüfus yaşamaktaydı. Pavlidis bu istatistikleri Pontus liderlerinden Marsilyalı Rum Constantinides’in verdiği rakamları düzeltmek suretiyle elde ettiğini belirtiyor. Halbuki Venizelos’un muhtırasında kaydettiği rakamlarla karşılaştırıldığı zaman onun da mübalağa ettiği görülmektedir. Maccas’ın 1919’da Paris’te yayınladığı (Anadolu’nun Yunanlılığı) isimli kitabında belirtildiğine göre Venizelos Pontus’a dair şu rakamları vermiştir. Trabzon’da 353.533, Sivas’ta 99.376, Kastamonu’da 24.919 olmak üzere toplam 477.828 Ruma karşılık bu üç vilayette toplam 2.735.815 Türk’ün bulunduğunu kaydediyor”³³.

Venizelos’un tutarsızlığını yine Kitsikis’ten takip edelim.”... Yunan başbakanı muhtırasında ileri sürdüğü rakamları nereden aldığını bildirmiyor. Maccas, aynı rakamları tekrarladığı kitabınının 77. sayfasında 1912 tarihli Türk istatistiklerinden faydalandığını iddia ediyor. Aslında söz konusu olan Fener Patrikhanesinin 1912 tarihli istatistikleridir. Venizelos, On’lar Komisyonu önünde bu konuda şu açıklamayı yapmıştır. Anadolu nüfusu için yapılmış hiç bir resmi istatistik yoktur. Orada yaşayan her millet kendine bir nüfus yakıştırmakta ve bunlar biraraya getirilince ortaya astronomik rakamlar çıkmaktadır. Şimdi vereceğim istatistiklerin doğruluğunu temin ederim. Bunları ben Fener Patrikhanesinden aldım. Buna göre sözü geçen bölgede 100.700 Rum yaşamaktadır. Bu açıklama üzerine Başkan Wilson, Müslüman ahaliye ait rakamların Fener Patrikhanesinden mi yoksa resmi Türk kaynaklarından mı alındığını sormuş, Venizelos şu cevabı vermiştir: Yunan din adamlarından. Ama onların da resmi Türk istatistiklerinden faydalandığı kanaatindeyim”³⁴.

³² Jaeschke, a.g.e.; s. 56-58.

³³ Dimitri Kitsikis, Yunan Propagandası, İstanbul, s. 30-31 (Baskı Tarihi ve Yeri Yok).

³⁴ Kitsikis, a.g.e.; s. 31.

Justin Mc. Carthy "Muslims and Minorities" adlı eserinde³⁵, Fener Rum Patrikhanesinin sayımına göre Trabzon vilayetinde 353.533 Rumun yaşadığı iddiasının asılsız olduğunu oysa, o tarihlerde Kastamonu, Canik dahil Rize'ye kadar tüm tarihi "Pontus"u kapsayan Trabzon Vilayeti'nin gerçek nüfusunun 1913 sayımına göre 260.313³⁶ olduğunu kaydetmektedir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi çeşitli kaynaklarca verilen nüfus istatistiklerinin büyük bir kısmı mübalağalı ve gerçek dışıdır. Tarafsız batılı bir kısım yazarların verdiği rakamlarla Türk kaynakları çok küçük farklarla birbirini teyid etmektedirler. İddia edildiği gibi Rum nüfusu sadece Samsun Sancağı'ndan değil Pontus olarak adlandırılan bütün bir bölgede Justin M.C. Carthy'nin vermiş olduğu 260.313 rakamına yakındır. Pontus bölgesi olarak adlandırılan Kastamonu, Samsun dahil, Rize'ye kadar olan saha ile ilgili en gerçekçi bilgiler, 1921 yılında o bölgedeki mülki amirlerce Merkez Ordusu Komutanlığı'na verilen istatistiklerdir. Söz konusu istatistiklerde, Pontus Devleti kurulması düşünülen bölgede 2.391.316 Türk'e karşılık 273.733 Rum vardır³⁷. Bu rakamlar 1922 yılında yayınlanan "Pontus Meselesi" adlı eserde de yaklaşık olarak, 250.000 Hıristiyan karşılık, 2.350.000 Müslüman nüfus olarak gösterilmiştir³⁸. Ayrıca Batı Anadolu'da Yunan istilasının devam ettiği yıllarda (1919-1922) Rus işgali altında bulunan Sohum ve Kars civarından 200.000 Rum da Karadeniz kıyılarına göç ettirilmiştir. Dolayısıyla bütün bu suni nüfus arttırma gayretlerinin sonunda bile Yunanlıların iddia ettikleri 700.000 Hıristiyan nüfusun 1/3 i kadar Hıristiyan nüfus olduğunu yazan yerli kaynaklar, tarafsız batılı kaynaklarca da doğrulanmaktadır. Venizelos Lozan Konferansı'nda Pontus bölgesindeki (Sinop'tan, Rize'ye kadar geniş bir bölge) Rum nüfusunu 477.828 olarak göstermiştir. Bu rakam doğru kabul edilse bile Canik Sancağı'nda 350.000 Rum nüfus yaşamadığı kendiliğinden ortaya çıkar. O halde 350.000 Rum nüfusun yaşamadığı Canik sancağında 350.000 kişinin telef edilerek soykırım yapıldığı iddiası tarihî ve ilmî gerçeklerle bağdaşmamaktadır.

Kaldı ki M.C. Carthy'ye göre mübadele sonrasında ilk sayım olan 1928 Yunan nüfus sayımına göre Yunanistan'daki "Pontus" mültecilerinin sayısı 182169'dur³⁹. Bu rakama 1922'den itibaren 1928'e kadar ölenlerin sayısı da eklendiğinde ortaya çıkan miktar 200.000 civarındadır. Bu son rakama 1922-1928 yılları arasında doğrudan veya Yunanistan kanalıyla başka ülkelere (ABD ve Rusya) göçenler dahil değildir. Bunun için de yaklaşık en az 10.000 kişi ilave

³⁵ Justin Mc. Carthy, *Muslims and Minorities*, New York 1983, p. 91.

³⁶ J. Mc. Carthy, a.g.e.; p. 93.

³⁷ Balcıoğlu, a.g.t.; s. 110.

³⁸ Pontus meselesi, II. ks., s. 8.

³⁹ Carthy, a.g.e.; s. 131.

etmek gerekecektir. Demek ki 210.000 civarında Rum mübadele yoluyla Yunanistan'a göçmüştür. Tarafsız kaynakların bildirdiği Hıristiyan nüfus miktarı yaklaşık 250.000 ve yine bizzat Yunanlıların sayım sonucu tespitleriyle mübadele sonucu göçen nüfus 210.000 civarında olduğuna göre, iddia edilen "Soykırım"ın asılsız olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. 250.000 nüfusun 210.000'i Yunanistan'a sağ salim ulaştığına göre kaç kişinin öldüğünü hesap yapmasını bilenler kolayca tespit edeceklerdir. Kaldı ki öldüğü düşünülen bir kısım Rumun, Osmanlı merkezi otoritesine ve daha sonra TBMM Hükümeti-ne savaş ilan ederek dağa çıkıp mücadeleye başlamaları ve karşılıklı mücadele sırasında ölmüş olabilecekleri en mantıklı düşünce tarzıdır. Hastalık, ecel v.s. yoluyla ölenleri de bu hesaba elbette katmak gerekecektir.

Bütün bu iddiaların yanında Türklerin kaybı hiç hesaba katılmamaktadır. Pontus bölgesi olduğu iddia edilen yerlerden Kastamonu ve Trabzon'da savaşlar olmasaydı 1922 yılında yaşaması gereken nüfus ile yaşayan nüfus arasında büyük farklar vardır. Türklerin kaybı oldukça fazladır. Bu rakam Kastamonu'da 350.053, Trabzon'da ise 204.130'dur⁴⁰. Toplam 554.183 Müslüman Türkün tamamının savaş meydanlarında öldüğünü söylemek güçtür. Ancak bu kayıp nüfusun önemli bir kısmının "Pontusçu Çeteler" in ellerinde hayatlarını yitirdikleri de inkâr edilemez bir gerçektir.

C. YUNANLILARIN TEŞEBBÜSLERİNE KARŞI TÜRKLERİN ALDIĞI İDARİ VE ASKERİ TEDBİRLER

1. İdari Tedbirler

Karadeniz bölgesindeki Hıristiyan ahalinin isyan etmesi ve Türk halkını acımasızca öldürmeye başlamaları, casusluk, çetecilik yapmaları Osmanlı Devleti'ni daha etkili tedbirler almaya itmıştır. Bunlardan en önemlisi Türk ordusuna savaş açan ve düşmana casusluk yapan bölgedeki Rumların daha içerilere nakledilmeleri kararıdır. Harbiye Nazırı Enver Paşa nakil kararına evet demekle birlikte, sözkonusu kararın casusluk edenleri, çetecilik yapanları ihtiva etmesini, bütün Rumlara teşmil edilmemesini istemiştir. Mahalli idareciler kararın bütün Rumlara uygulanmasını istemelerine rağmen Enver Paşa bunu kabul etmemiş ve 12 Mart 1916'da yukarıda ifade edildiği şekilde emir uygulanmıştır. Verilen emirlerde tahliye sırasında hiçbir meselenin çıkmaması, naklin jandarma subayları ve muktedir memurların nezaretinde yapılması özellikle belirtilmiştir. Nakil sırasında kurallara uymayanların kurşuna dizileceği ordudan tard edileceği, divan-ı harbe verilecekleri, halktan tecavüze yeltenenlerin ise idam edilecekleri belirtilmiştir⁴¹.

⁴⁰ Carthy, a.g.e.; s. 137.

⁴¹ Balcioğlu, a.g.m.; s. 94-95.

Birinci Dünya Harbi sırasında Osmanlı Devletini arkadan vuran Rumlar alınan bazı idari tedbirlerle geçici olarak sinmişlerse de Mondros Mütarekesi'nden sonra ihanetlerine daha şiddetli bir şekilde devam etmişlerdir.

Milli Mücadele yıllarında da Rumlar isyanlarına devam etmişlerdir. Aynı şekilde bu dönemde de tehcir kararı uygulanması yoluna gidilmiştir. Karadeniz kıyılarındaki Rum erkekleri, sonradan Rum köyleri halkı tüm olarak İç Anadolu'ya sevk edildiler. Diğer yandan İstanbul'lu ve İzmirli papazların bölge halkını zehirledikleri anlaşıldığından 9 Şubat 1921 tarihli bir kararla bunlar sınır dışı edildiler. Samsun Metropoliti Eftimos ile Başrahip Platonmatnos da İstiklâl Mahkemesine verildiler. Samsun ve Trabzon Rum Metropolit merkezleri de basılarak Müdafaa-i Meşruta Komitesinin ihtilâl belgeleri ele geçirildi. İngilizler ve diğer batılı devletler Pontus elebaşlarının asılması ve Rumların büyük kısmının Anadolu içlerine sürülmesini protesto ettiler. Karadeniz Rumlarının Türk ordusunu arkadan vurmalarını önlemek için Yunanlılarca silahlandırılan Rumlar zararsız hale getirilmek için Anadolu içlerine gönderilmişlerdir. Yalnız Samsun bölgesindeki Rum köylerinde Eylül 1921 tarihine kadar 2500 tüfek, bir milyon ikiyüzbin mermi ele geçirilmiştir. Bu nakiller sırasında Rum göçmenlerin öldürüldüğü, soyulduğu da bir iftiradır⁴².

Merkez Ordusu, Pontusçulara karşı ilk tedbir olarak: 1-Ellerindeki silahların toplanması girişiminde bulundu. Ve bu konuda TBMM den izin çıkmasını bekledi. 2- Pontusçuluk davasına hizmet edebilecek Rumları etkisiz hale getirebilmek için Türkler gibi gayri müslimleri de silah altına alma kararı verdi. TBMM Hükümeti Pontusçularla ilgili tedbirler alırken, Samsun Rumları hayatlarının temini, suçlarının affı şartıyla silahlarını teslim edeceklerini mutasarrıflığa duyurmuşlardır. Ancak hükümet, otoritesinin sarsılacağı düşüncesiyle bu teklife yanaşmamıştır. Ve silahları toplamaya başlamıştır. Bunun üzerine başta Panoyat Çetesi olmak üzere silaha sarıldılar. Samsun ve Erbaa'daki Rumlar, silah toplamaya devam edilirse Bafra bölgesinde Nebiyan bölgesine çekileceklerini bildirdiler. Batı cephesinde Yunan taarruzu ve Çerkez Ethem galesi üzerine Ankara Hükümeti geçici olarak silah toplamaktan vazgeçmiştir⁴³.

Merzifon Kolejindeki ABD'liler sınır dışı edildiler. Elegeçen belgelerden özellikle ABD'nin bölgedeki gayr-i müslimleri Türkler aleyhine çevirmek için uğraştığı anlaşılmaktadır. Bu faaliyet için yılda iki milyon dolar harcayan ABD'nin kontrolünde 17.000 gayri müslim vardır. ABD kolejindeki belgeler

⁴² Esengin, a.g.e.; s. 204-206; Selahattin Tansel, Mondrostan Mudanya'ya Kadar, IV. c., Ankara, 1978, s. 85.

⁴³ Balçoğlu, a.g.t.; s. 116-117.

tercüme edilerek halka duyurulmuştur. Böylece Amerikalıların Türkiye'deki misyonerlik faaliyetleri ve Türkiye'nin bölünmesi ile ilgili stratejileri ortaya çıkmıştır.

Arkasından Merkez Ordusu, koleji kapatarak Pontusçuları tutuklu olarak Amasya'ya göndermiştir. 12 Eylül 1921'de İstiklâl Mahkemesi, kolejdeki kulübün başkanı Kuyumcuoğlu Therlides, üyelerden Haralambos, Yorgi, Anatas, Simon ve Pavlos'u Yunan emelleri doğrultusunda eğitim yaptıkları, otoriteye karşı gelmek için üye kaydettikleri ve Türkçe Öğretmeni Zeki Bey'in ölümünde rolleri olduğu için idamlarına karar vermiştir. Böylece Pontusculuk hareketine en önemli darbe indirilmiştir⁴⁴.

Oyların içinde yaşayan mahalli idareciler oldukça muzdariptiler. Bugün katı sayılabilecek ancak, o günkü şartlarda ve Rumların yaptıkları karşısında tabii sayılabilecek bazı tedbirler teklif etmişlerdir. Bölgede en çok sıkıntı çekenlerden Canik (Samsun) mutasarrıfı, Rum köylerinin tamamen ortadan kalkması, buralara Türklerin yerleştirilmesi ve Rum nüfusunun azaltılmasını hayati bir mesele olarak değerlendirmektedir. Boşaltılması gereken yerler Nebiyan, Kocadağ ve Kavak bölgeleriydi. Rum nüfus Nebiyan'da 5700, Kocadağ'da 7300 ve Kavak'ta 5900 kadardı. Mutasarrıf, Rum halkın Pontus dışında, Anadolu'nun bir yerinde çoğunluk oluşturmayacak şekilde iskânını teklif etmiştir⁴⁵.

Çeşitli bölgelerden Sivas, Tokat, Yozgat, Çorum ve Karahisar-ı Şarkıye gerçekleştirilen sürgünlerde, Kasım 1921'e kadar Merkez Ordusu kayıtlarına göre göçe uğratılan kadın, erkek sayısı şöyledir: Samsun'dan 27.955, Amasya'dan 14.000, Sivas'tan 1448, Ordu'dan 4910, Tokat'tan 1000, Çorum'dan 571, Sinop'tan 550, Giresun'dan 8500. Mülkiye memurları kontrolünde ve büyük bir titizlikle gerçekleştirilen bu tehcirde toplam 63.844 Rum başka yerlere sevk edilmiştir⁴⁶.

Nureddin Paşa'ya göre "Memleketimizdeki Rumlar bir yilandır ve bu yılanların zehirleri kadınlardır. Kadınlar Pontusçuluk emeli güden erkeklerine fikren, bedenen ve malca yardım etmişlerdir." Ayrıca İstiklal Mahkemelerine verilenler arasında eşkiyaya yataklık, cinayete teşvik ve muhbirlik yapmakla suçlanan kadınlar da vardır. Bu yüzden kadınların da erkeklerle aynı şeyi yaptıklarını belirten Nurettin Paşa, gönderilen kadınları çocuklarından ayırmamak için hepsini birden tehcir ettirmiştir. Rum unsuru arasında devlet olma fikri kuvvetli bir biçimde yer edinmiştir. Bu yüzden çetecilere dayanak olabilecek hiç bir unsur bırakmamak yolu tutulmuştur⁴⁷.

⁴⁴ Balcıoğlu, a.g.t.; s. 123-124.

⁴⁵ Balcıoğlu, a.g.t.; s. 136.

⁴⁶ Balcıoğlu, a.g.t.; s. 147.

⁴⁷ Balcıoğlu, a.g.t.; s. 146-147.

Bunun üzerine İtilâf Devletleri harekete geçerek Ankara Hükümeti hakkında şikayette bulundular. Verilen 15 Eylül 1921 tarihli cevapta özetle şunlar bildirilmiştir: “Anadolu’daki Rum azınlığı çoğaltmak için Yunan hükümeti ile Patrikhane, her tedbire başvurmakta ve Rusya’nın güneybatısında yaşayan Rumları Anadolu’ya göç ettirmektedirler. Mondros Mütarekesinin imzalandığı tarihten Eylül 1920’ye kadar geçen süre içerisinde Rum çeteleri yalnız Samsun çevresinde 699 kişi öldürmüş, 59 kişiyi yaralamış, 15 kişiyi dağa kaldırmış, 13 Türk kadını kirletmiş, 41 köy ile 26 çiftlik ve değirmeni yakmışlardır. Yunanlılar tarafından silahlandırılan Samsun bölgesindeki Rum köylerinde 2500 tüfek ile birmilyonikiyüzbin mermi bulunmuştur”. İtilâf Devletlerine bu cevabı veren Ankara Hükümeti hiçbir müdahaleye önem vermeyerek Pontus harekâtını sürdürmüş ve Pontusculuk işine son vermiştir⁴⁸.

2. Askerî Tedbirler:

3. ve 15. Kolordu, Topal Osman Ağa, Erzurum Milli Müfrezesi, Çarşamba Müfrezesi gibi silahlı birlik ve gruplar esaslı şekilde mücadeleye girmişler, ancak başarı sağlayamamışlardır. Batı’da Yunanlılara karşı başarı kazanmak için bu haydutların temizlenmesi gerekiyordu. Bundan ötürü Ankara Hükümeti “Anadolu Merkezindeki Asayiş Meselesini halletmek” için Sivas’taki 3. Kolorduyu kaldırarak onun yerine 19 Aralık 1920’de Merkez Ordusunu kurmuştur⁴⁹. Merkez ordusu gerekli çalışmaları yaparak meseleyi halletmiştir. Böylece Türk ordusunu arkadan vuran ve işgalciler karşısında zor durumda bırakan bir mesele fiilen sona erdirilmiştir.

II – PONTUS MESELESİNİN GÜNÜMÜZE ETKİLERİ VE YUNANİSTAN

Batılılar bu tedbirleri protesto ederek baskı uygulamaya çalıştılsa da, Ankara hükümeti yukarıda sıraladığımız askeri ve idari tedbirleri hiçbir dış müdahaleye aldirmeden uygulamıştır. Böylece ülkenin bir bölümünü parçalayarak ayırmak isteyen isyana son vermiştir. Bilahare Lozan Andlaşması ile isyancılar mübadele yoluyla Yunanistan’a göç etmişler ve böylece işin siyasi yönü de halledilmiştir. Zaten gerçekte Türkiye’nin böyle bir meselesi yoktur. Çünkü dış güçlerin tahriki ile bağımsız bir devlet kurma arzusuna kapılan Rumlar, mevcut kanun ve nizamlara karşı gelerek isyan etmişlerdir. Bu isyanları sırasında birçok maddi ve manevi kayba sebep olmuşlardır. Bunun da ötesinde düşmanla işbirliği yaparak savaş suçu işlemişlerdir. Türkler için mesele, asi bir topluluğun kanun ve nizamlar çerçevesine sokulabilmesi için alınan bazı tedbirlerin uygulanması yani bir iç güvenlik meselesidir. Türkiye açısından

⁴⁸ Tansel, a.g.e.; IV. c., s. 85-86, Türk İstiklâl Harbi, 6. c., İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar, Ankara, 1974, s. 286-287.

⁴⁹ Tansel, a.g.e.; IV. c., s. 85.

Lozan'la birlikte mesele çözülmüştür. Ama daha sonraki olaylar ve gelişmelere bakıldığında, Yunanistan açısından meselenin çözülmüş kabul edilmediği anlaşılmaktadır.

Sözde "Pontus soykırımı iddiaları" özellikle 1985 yılından bugüne kadar geçen dönemde Yunanlılarca mümkün olduğunca canlı tutulmaya çalışılmıştır. PASOK Yönetim Kurulu üyesi ve "Halkların Hakları ve Kurtuluşu için Yunan Birliği" ileri gelenlerinden Mihalis Haralambidis ile bugünkü PASOK hükümetinin kamu düzeni bakanı Stelios Papatthemelis'in başını çektikleri bu akıma ilgi duyanların sayısı, gün geçtikçe artmakta ve halka şirin gözükme çabalarında bir yoğunluk görülmektedir. Yunanistan'da bilhassa 1974'ten sonra kurulan hükümetler aracılığı ile kurulan ve Türkiye aleyhine faaliyette bulunan 450'nin üzerinde derneğin kurulduğunu biliyoruz. Bu 450 kuruluştan Türkiye'den toprak talebinde bulunan örgüt ve dernek sayısı 51'dir. "Birleşik Küçük Asya Kurtuluş Cephesi", "Gökçeada-Bozcaada-Trakyalılar Derneği", "Küçük Asya ve Kıbrıs Halkları Mücadelesini Koordinasyon Komitesi (SEALMAK)" "Küçük Asya İspartalılar Derneği", "Milli Haç Orduları Örgütü" "Patra Anadolu Mübadiller Derneği" gibi dernekler bu 51 dernekten bazılarıdır. Bir de asıl konumuzla ilgili olarak Yunanistan'ın dünyanın çeşitli yerlerinde ve Yunanistan'da kurduğu "Pontus" dernekleri vardır. Bunların da sayısı oldukça fazladır ki bu rakam 176'dır. Bunlardan bazıları ise şunlardır: "Kanada Pontus Federasyonu", "Avustralya Melbourne-Victoria Pan Pontus Komitesi", "Yunan Pontus Kurtuluş Birliği", "Hür Pontus İçin Vatan Pontus Kurtuluş Birliği", "Selanik Pontus Araştırma Merkezi", "İsçece Pontuslular Derneği", "Selanik-Eleftherio Kordelyo Karadenizliler Birliği" gibi⁵⁰. Yukarıda bazılarının isimlerini saydığımız çok değişik bölge ve şehirlerde kurulan derneklerin tamamı "Pan-Helenik Pontuslular Derneği ve "Güney Yunanistan Pontus Dernekleri Federasyonu" çatısı altında toplanmaktadırlar. Yunanistan dışında Doğu Karadeniz kökenli göçmenler tarafından kurulmuş Pontus derneklerinin en önemlileri "ABD ve Kanada Pontus Dernekleri Federasyonu", "Avustralya Pontus Dernekleri Federasyonu", "Rusya Yunanlıları Evrensel Birliği" ve "Almanya Pontus Dernekleri Federasyonu"dur.

Bu dernek üyeleri zaman zaman çeşitli toplantılar, yürüyüşler, sergiler açarak kuruluş maksatları doğrultusunda faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Bu amaçla yapılan bazı toplantılara göz atacak olursak şunları görürüz: Selânik'te, "Pontus Helenizmi Dünya Kongresi", 14-24 Mayıs 1992 tarihinde yapılmıştır. Bu toplantıya dünyadaki bütün Pontus dernekleri katılmıştır. Yunanistan ise bu tip toplantılara başbakan, bakan seviyesinde katılmaktadır.

⁵⁰ Cem Başar, Terör Dosyası ve Yunanistan, İNAF yay. İstanbul 1993, s. 174.

Soykırımda ölenlerin anısına kiliselerde ayinler düzenlenmekte ve sık sık gösteriler yapılmaktadır. 1991'de Almanya'daki "Almanya Pontus Dernekleri Federasyonu'nca, "1916-1923 Yılları Arasında Katledilen Pontuslular Fotoğraf Sergisi" açılmıştır. "Pan Helenik Pontuslular Derneği" BM ve AGİK'e çeşitli yazılar yazıp dünyanın dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Aynı dernekler aracılığı ile Yunanistan'a yerleştirilecek Pontuslular için Avrupa topluluğundan kredi alınmaktadır. 1990 yılında Avrupa Parlamentosunun Strazburg'daki binasında sergi düzenlemişlerdir. Yine Yunanistan'da "Pontus Küçük Asya Bankası" kurulmuştur.

Selanikte 27-29 Kasım "Küçük Asya Helenizmi Kongresi", 11 Kasım 1993'te de "Pontus Helenizmi Tarihi Sempozyumu" düzenlenmiştir. Doğu Karadeniz'e turistik geziler yapmaktadırlar. "Unutulmayan, kaybolan vatanlara gezi" adı altında yapılan bu organizasyonun amacı, Pontus meselesini sürekli olarak canlı tutmak ve "kaybolan ülkeyi" yerinde görmektir. 16 Ocak 1994'te "Sumela Pontuslular Derneği'nin Selanik'te topladığı "Soykırım Paneli" faaliyetlerinin en son örneklerinden biridir.

Çeşitli gösteri ve yürüyüşlerde kullandıkları sloganlarda da tipik Yunanlı mantığı görülmektedir. Bunlar, "Türkler Pontusluların Katilleri" "Türkler Yunan soyunun katilleri", "Soykırım hâlâ devam ediyor", "Pontus eserleri tahrip ediliyor", "350.000 kurbanı unutmuyoruz" şeklindedir.

Yunanistan SSCB'nin dağılmasıyla birlikte bu ülkeden göç eden Rumları ülkesine bilhassa Batı Trakya'ya yerleştirmektedir. 1920'li yıllarda Rusya'daki Rumları Karadeniz kıyılarına göçe zorlayarak Türk nüfusu azınlık durumuna düşürmeye çalışmıştı. Şimdi ise aynı amaçla ama bu sefer kendi ülkesinde, Batı Trakya'da yaşayan, Lozan andlaşması ile hakları teminat altına alınan Türkleri nüfus bakımından azınlık durumuna düşürmek için çalışmaktadır.

Bilindiği gibi Batı Trakya'daki Türk azınlığın hak ve menfaatleri Lozan Andlaşmasınının 37-45 nci maddeleriyle teminat altına alınmıştır. Ancak Lozan Andlaşmasını müteakip çok sayıda Rumun mübadele neticesinde Yunanistan'a göçmeleri Yunan hükümetini zor durumda bırakmıştı. Yunan hükümeti bu göçmenleri Batı Trakya'daki Türklerin yaşadığı bölgelere yerleştirmeye kalkınca iki ülke arasında bir bunalım yaşanmış, yeniden savaşın eşğine gelmişti. Konu Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun 19 Mart 1927 tarihinde aldığı bir kararla (Karar No: 28) çözümlenmişti. Buna göre ilke itibarıyla Batı Trakya'ya göçmen yerleştirilmesi yasaklanmamakla beraber bazı şartlara bağlanmıştı. Bu çerçevede göçmenlerin ancak devlete ait ve devlet tarafından iktisap edilecek yerlere iskân edilmesi ve iskân keyfiyetinin bu böl-

gedeki Türk azınlığa tanınmış hakların ihlaline müncer olmaması hükme bağlanmıştır.

Ancak, Yunan hükümetlerinin, yukarıda bahsettiğimiz andlaşmalara rağmen Batı Trakya'daki Türk azınlığı zaman içerisinde tedricen eritmeyi, bir devlet siyaseti halinde sistemli bir şekilde sürdürdüklerini görmekteyiz. Maksatları Batı Trakya'nın demografik ve etnik yapısını değiştirmektir. Bu maksat çerçevesinde 1987-1992 yılları arası eski SSCB'den getirilen 42.529 Rum Batı Trakya'ya yerleştirilmiştir ki bu rakamı 100.000'e çıkarmayı planlamaktadırlar. Batı Trakya'da evsahibi yapılan veya modern binalarda gerçek değerinden çok düşük kiralarla barındırılan Pontuslu Rum sayısı bir yıl içinde % 286 oranında artmıştır. Batı Trakya'da Rumlar için inşa edilen konutlarda 1993 Mayısı sonunda 1580 Rus göçmeni otururken bu rakam 1994 Nisan ayı sonunda 4.529 olmuştur. Bu planları Kıbrıs Rum Yönetimi eski dışişleri bakanı Yorgo Yakavu yapmakta ve Yunanistan hükümeti ile "Elen Soydaşlara Yardım Vakfı" finanse etmektedir⁵¹. Yorgo Yakovu'nun açıkladığına göre Batı Trakya'nın nüfus yapısının değiştirilmesi amacıyla Rusya'dan göçettirilerek getirilen Rumlardan 5.000'nin iskân meselesi çözülmüş durumdadır⁵². Bu açıklama da gösteriyor ki Yunanistan bu işe çok önem vermekte ve hertürlü yola başvurmaktadır.

Ancak ülkesinin imkanlarını düşünmeden sadece politik maksatlarla kucak açtığı bu insanlara gerekli kolaylıkları ve iyi hayat şartlarını sağlayamamıştır. Bu yüzden Batı Trakya'ya yerleştirilen Rumlar, zaman içerisinde Atina'ya gitmek eğilimi içine girmişlerdir. Öte yandan asıl sebep, bu insanların Yunancanın yerli lehçelerini iyi bilmemeleri yüzünden yerli halkla anlaşım kaynaşamamalarıdır. Bundan dolayı birçok göçmen, ülkenin ya daha müreffeh yerlerine veya geldiği yere geri dönmeye çalışmaktadır.

Bütün bunlara ilaveten Türkiye ile gerginlik ve sürtüşmeyi adeta milli politika haline getiren Yunanistan ileri bir adım daha atmış ve 19 Mayıs 1919 tarihinin sözde "Pontus Soykırımını" anma günü olarak kabul edilmesini öngören yasa tasarısı, 24 Şubat 1994 tarihinde oybirliğiyle Yunan parlamentosunda kabul edilmiştir. Kıbrıs Rum Temsilciler Meclisi de aynı yönde bir karar almıştır.

Ancak bu karar Yunanistan'da bile insaf sahiplerince inandırıcı bulunmamıştır. Bu karar Yunanlı Hukukçu Dr. Statis Evstatiadis tarafından "... iktidar ve muhalefet, reddetmelerinin neden olacağı siyasi bedeli düşünerek böyle bir isteğe teslim olmaktadır."⁵³ şeklinde yorumlanmıştır.

⁵¹ Türkiye Gazetesi 23 Mayıs 1994 Pazartesi, s. 3.

⁵² Zaman Gazetesi, 21 Ağustos 1994 Pazar.

⁵³ Statis Evstatiadis, "Pontusluların Soykırımına İlişkin Göçmenlerin İkiye Bölünmesi ve Meclisin Sapması", Avriani Gazetesi, 23 Şubat 1994.

Statis Evstatiadis asıl "Soykırım" tabiri üzerinde durmakta ve şöyle demektedir: "... 1948 sözleşmesi, soykırımın tanımı için bazı koşullar öngörmektedir. Buna göre siyasi bir ilandan önce soykırımın hukuki işlemlerle kanıtlanması, faillerinin mahkûm edilmesi ve soykırımın yapıldığı ülkenin bunu tanımaya çağırılması gerekmektedir. Yunanistan 1954'te sözkonusu andlaşmayı imzalamıştır. Buna karşın yukarıda sıraladığımız hususlar kışkırtıcı (Türkleri) bir şekilde görmezlikten gelinmektedir"⁵⁴.

Aynı yazar 24 Şubat 1994 günü, 19 Mayısın "Pontus Soykırım" günü kabul edilmesinden sonra "Soykırımlar ve Anlamkırımlar" adlı bir makale yazarak aynı konulara değinmiş ve Yunan hükümetini tenkit etmiştir. Makalede "... buradaki (Soykırım) tabiri havada kalmaktadır. Çünkü o zamanki cinayetlerin 1948 anlaşmasına göre soykırım olarak tanınması için ilgili işlemler yapılmış değildir."⁵⁵ demektedir. Burada bir itiraf da söz konusudur. Şayet 1948 anlaşmasının öngördüğü şekilde bir soykırım sözkonusu olsaydı Yunanistan bunu o zaman gündeme getirir ve mutlaka kabul ettirmeye çalışırdı. Yunanistan'ın o zaman böyle bir soykırımdan bahsetmemesi, 1948 anlaşmasını imzaladığı 1954'ten 40 yıl sonra, 19 Mayıs, soykırım günü kabul etmesi manidardır. Yazar aynı makalede bir ilim adamı olan Profesör Neoklis Sarris'in Yunan Meclisi'nin kararı ile ilgili düşüncelerini de aktararak şunları yazmaktadır: "Profesör Neoklis Sarris, Florina Kongresinde bizim ilgili müşahedemiz üzerine o zamanki cinayetlerin, soykırım ile ilgili 1948 andlaşması baz alınarak soykırım olarak nitelendirilemeyeceğini, meclisin kararının sadece siyasi ve manevi anlam taşıdığını söylemiştir. Durum böyleyken, Pontus soykırımının tanınması için gerekli uluslararası işlemler nasıl harekete geçirilecektir? Cinayetin hukuki açıdan da delillerle kanıtlanması için gerekli bilimsel araştırmalar yapılamayacaksa, sözkonusu cinayetin savaş durumunda işlenmemiş cinayet olduğu nasıl kanıtlanacaktır? Cinayetin faili olarak hangi özel kişiler belirlenecek ve soykırımın müsebbibi olarak mahkûm edilmeleri sağlanacaktır? Topal Osman muhakkak ki soykırım unsurları içeren cinayetler işlemiştir. Fakat herhangi bir tarihçinin basit bir fikri yeterli değildir. Bilimsel araştırma yapılması, tüm belgelerin toplanması ve bunların bir etnik grubun -birşey yaptığı- için değil, -ne olduğu- için yok edilmesini amaçlayan bir cinayet olduğunu kanıtlayıp kanıtlamadığını anlamak amacıyla ilgili kanun uyarınca incelenmesi lâzımdır. -Anlamkırım- (saptırma) önkoşuluyla -soykırım-

⁵⁴ Statis Evstatiadis, "Pontusluların Soykırımına İlişkin Göçmenlerin İkiye Bölünmesi ve Meclisin Sapması" Avriani Gazetesi, 23 Şubat 1994.

⁵⁵ Statis Evstatiadis, Soykırımlar ve Anlamkırımlar, "Pontuslular Birliği Gazetesi", Mart-Nisan 1994

ilân etmek sansasyon yaratabilir, duyguları tatmin edebilir fakat sorunu çözümleriz”⁵⁶.

SONUÇ

Bu tarih perspektifi içinde yaptığımız analizlerin sonuçlarını şöyle sıralayabiliriz.

1. Batılılarca eskidenberi uygulanan taktiklerden biri Osmanlıları çeşitli meseleler, sunî problemler çıkararak yıpratmak, meşgul ederek zayıf düşürmektir. Bu stratejilerini uygularken ise bazı küçük devletleri veya azınlıkları paravan olarak kullanmışlardır. Batının bu oyunlarına sürekli alet ettikleri devletlerden biri de Yunanistan’dır. Pontus olaylarında da bu stratejinin çeşitli şekillerini görmek mümkündür.

2. Yunanistan, Kıbrıs, Ege Kıta Sahanelığı ve FIR hattı konularında çeşitli iddialarla Türkiye’yi bunaltmaya çalışırken, bir baskı taktiği olarak “Pontus Soykırımı” iddialarını da gündeme getirmektedir.

3. Yunanlılar uluslararası platformlarda esas olsun veya olmasın bir konu daha ortaya atarak Türk imajını yıpratmaya çalışmaktadırlar.

4. Kuruluşundan bu yana yukarıda ana hatları çizilen taktiklerle sürekli olarak kontrol ve etkenlik sahasını genişletmeyi başarmış olan Yunanistan, bu stratejisini sürdürmektedir.

5. Geçmişte de olduğu gibi her ne zaman Anadolu’da şu veya bu azınlık problemi çıkarsa Yunanlılar hemen işbirliği veya paralel faaliyet göstererek karışıklık çıkartmaya çalışmışlardır (mesela Kürtler ve Ermenilerle işbirliğinin yürütülmesi gibi). Bu sonuçlara bakarak düşüncelerimizi şöyle değerlendirebiliriz:

Yunanlıların her yaptığını dikkate almalı ve gerekli karşılıklar verilmelidir.

Türkiye Yunanistan’ın iddiaları karşısında sürekli savunmada kalmıştır. Bunun yerine Yunanistan’ın Türklere yaptıkları araştırmalarla karşı iddialarda bulunulmalıdır. Bu meyanda;

a) Girit’te, Rodos’ta, bütün Yunanistan’da, Ege bölgesinde katledilen Türklerin sayısı çıkarılmalıdır. Mesela 1821 Mora isyanını takiben 30.000 kişinin Tripoliçe’de öldürülmesinin de bir soykırımı olduğu hatırlatılmalıdır.

Yine sırasıyla 1889, 1895 ve 1897 yıllarında Osmanlı yönetimindeki Girit’te Rumların birbiri ardına ayaklanmaları sırasında adadaki Müslüman hal-

⁵⁶ S. Evstatiadis, “Soykırımlar ve Anlamkırımlar”, Pontuslular Birliği Gazetesi, Mart-Nisan 1994.

kın hedef haline geldiği ve Rumlarla Türklerin çarpışmalarında katliamdan kurtulabilen Müslümanların Girit'i terke mecbur edildikleri mutlaka Yunanlılara ve dünya kamuoyuna hatırlatılmalıdır.

b) Yine aynı bölgelerde Yunanlıların tahrip ettikleri tüm tarihi eserlerin bir envanteri çıkarılmalı ve UNESCO'ya müracaat edilerek hiç olmazsa ayakta kalabilen Türk eserlerinin korunmaya alınması istenmelidir.

c) Yunanistan "Kaybolan Vatanlara Turistik Gezi" adıyla geziler düzenlemektedir. Böyle bir isim altında yapılan gezilere katiyen müsaade edilmemelidir.

d) Aynı şekilde Yunanistan'a, Girit'e benzer gayelerle geziler tertip edilmelidir. Tepkileri ölçülerek, yukarıda teklif ettiğimiz yasaklamaya, bu tepkiler gerekçe olarak gösterilmelidir.

e) Yunanistan'ın kurduğu derneklere benzer dernekler kurulmalı ve desteklenmelidir.

f) Dış ülkelerin anlayabileceği dil ve uslûpta kendi davalarımızı açıkça anlatan, delillere dayalı, dokümanterler hazırlanmalıdır. Ve bunların dış ülkelerde tanıtılması, yayınlanması sağlanmalıdır.

g) Yurt dışında bulunan ve akademik çalışmalar yapmakta olan Türk vatandaşlarına ve Türk sempatizanı yabancı akademisyenlere kendi tezlerimizi ispatlayacak ve aydınlatacak konularda çalışmalar yaptırmak için teşebbüslerde bulunulmalıdır. Böylece dış ülkelerde yabancı yayımlar yapılması sağlanmalıdır. İcabederse bu konularda çalışacak yerli ve yabancı araştırmacılara bilgi, belge temin edilmeli arşivlerden her türlü kolaylık sağlanmalıdır.

Sonuç olarak bu ve benzeri olaylar karşısında milli bir başarının sağlanabilmesi için Türk Dış Politikasının daha ileriye dönük, uzun vadeli, reaksiyoner olmaktan ziyade daha dinamik ve inisiyatifi ele alacak bir politika olması gerekmektedir.